

T

UITLACHEN IS VERBODEN

Een gymles aan leerlingen uit de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg heeft zo zijn eigen karakter. Het is anders lesgeven dan aan een havo- of vwo-klas en zelfs al anders dan aan gemengde of theoretische leerweg leerlingen. Wat maakt het anders en waarom moet het anders? Over veiligheid en creativiteit in het lesgeven aan leerlingen in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg (bbl/kbl-klassen).

Door: Henk Breukelman

Een bbl/kbl-klas komt de zaal binnen. Druk, lawaaierig, de jongens ruziënd om de mooiste voetballen (die van te voren altijd klaar liggen), de meeste meisjes gaan het liefst op de bank zitten kletsen. De onderlinge verschillen zijn groot, groter dan in een havo/vwo-klas. Hyperactieve leerlingen en slome duikelaars, alleskunnners en niksdurvers, ego's en socio's, ze zitten in elke bbl/kbl klas. Stille Ernest, die binnen vijf zwaaien aan het plafond zit bij ringen-zwaaien, maar ook stoere Maaïke, die na vier jaar bij het verdedigen nog steeds aan de verkeerde kant gaat staan. Sommigen krijgen leerwegondersteuning, anderen zijn vaste klant bij bureau jeugdzorg. Zo'n groep van uitersten vraagt om een eigen aanpak. Maar ze hebben ook dingen gemeen: een korte spanningsboog, een hele directe manier van communiceren (lang niet altijd verbaal), ze zijn cognitief niet sterk en hebben op dat gebied vaak een minder gelukkig verleden. De prestaties binnen de gymles zijn van hetzelfde niveau als in de andere klassen, hoewel niet iedereen dat met me eens is. Maar ik ben het afgelopen jaar weer in die mening gesterkt: Een LWOO klas (bijna overwegend bbl-ers) won de eersteklas sportdag, inclusief het softbaltoernooi. Ik schrijf dat laatste er expres bij, omdat nogal eens gezegd wordt dat bbl-ers een 'cognitief' spel als softbal minder zouden begrijpen. Ziedaar een korte indruk van zo maar een bbl/kbl-klas. Hoe daar mee om te gaan?

Elke leerkracht heeft daar in het begin problemen mee. De één meer dan de ander. Sommigen hebben affiniteit met de doelgroep en dan heb je al de helft gewonnen. Of je dan ook al bekwaam bent om ze adequaat les te geven is een tweede. Dat is ook

logisch. Een gymdocent heeft een mavo-, havo- of vwo-achtergrond. Bbl/kbl-leerlingen vielen grotendeels buiten zijn referentiekaders. Die van zijn eigen generatie kent hij hooguit van de basisschool en (heterogene) brugklas, de sportclub of de straat. Stagiaires zie je ook bijna altijd schrikken als ze voor het eerst geconfronteerd worden met zo'n klas, zeker in de bovenbouw. Het is even wennen aan dit andere slag leerlingen. Maar na een aantal jaren onderdompeling in het 'echte' vmbo wil je niet anders meer. Tenminste, zo vergaat het menig LO-docent, die bereid is de uitdaging aan te gaan en er van te leren. Wat leer je dan in de loop der jaren?

SFEER VAN VEILIGHEID

Veiligheid is meer dan trefbal spelen met een foambal en genoeg landingsmatten achter de kast. Kinderen moeten ook

En ik heb geen zin meer...

FOTO: HANS DIJKHOFF

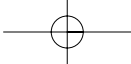

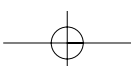
FOTO: HANS DIJKHOFF

Binnen een veilige sfeer kan dit

aan het bewegen durven te beginnen. Ze moeten zich geaccepteerd voelen door de leerkracht en de rest van de klas. Eén flauw grapje of een lach op het verkeerde moment kunnen fataal zijn. Leerlingen in deze groepen hebben nog al eens een verleden met trauma's. Zeker op cognitief gebied zijn ze vaak geconfronteerd met hun beperkingen. Maar velen ook op meerdere terreinen, inclusief dat van het bewegen. De individualisering van de samenleving maakt het er niet beter op. Er is een tendens dat je vooral je hoofd niet boven het maai-veld moet uitsteken. Ook in de sport zie je daar voorbeelden van. In pleintjesbasketbal, panna-knock-outvoetbal en 'battelen' bij hiphop gaat het erop lijken dat het vernederen van de tegenstander soms belangrijker is dan het doel van het spelletje, cq dansje. Leerlingen, ook de vaardige, willen daarom vaak niet meer iets voordoen, in tegenstelling tot dertig jaar geleden, toen vijftien van de twintig vingers omhoog gingen (ook van de minder vaardige leerlingen) als je een voorbeeld vroeg. In de gymles zul je daarom extra hard aan de slag moeten om die veiligheid te garanderen. Kinderen zijn bang om te mislukken, zeker deze kinderen. *'Iedereen telt mee. We zijn allemaal is even belangrijk. Uitlachen of afzeiken is verboden. Iedereen helpt iedereen.'* en *'We leren hier met vallen en opstaan.'* zijn de kaders waarbinnen gewerkt wordt.

HET GELUK VAN ANGELA

Vanmorgen stond voor klas 2G hangzwaaien en afgolven aan de trapeze op het programma. Angela doet altijd goed mee, zij houdt alleen niet van 'enge' dingen (ze bedoelt turnen). Ze komt dan ook al snel bij me met de opmerking dat ze bang is, dat ze de stok niet zal kunnen vasthouden. Ik deel haar twijfel, want Angela lijdt aan obesitas. *'Je hoeft het maar drie seconden vol te houden'*, zeg ik tegen haar. *'Ga maar vast oefenen aan een stil hangende trapeze, dan ga ik magnesium voor je halen'*. Na een poosje meldt ze zich bij het laagste platform (een kastdeksel) om het in zwaai te proberen. Eerst met wat hulp, en later ook alleen, lukt het haar. Ik ga andere leerlingen helpen, maar blijf haar in de gaten houden. Met enige regelmaat zie ik haar zwaaien, al of niet geholpen door klasgenoten. Na elke afsprong gaat ze zitten met de mededeling *'Nou stop ik er mee, ik houd het niet langer'*. Maar telkens gaat ze een stapje verder (in dit geval een platform hoger). Groot is mijn verbazing als ze zich tenslotte meldt bij het hoogste schavot (één meter zeventig). Ze wil dat proberen en ook over het lijntje springen dat ik voor de gevorderde leerlingen (niveau vier) heb gespannen. Ik houd mijn hart vast. *'Het is maar drie seconden'*, stelt ze me gerust. We gaan ervoor. Twee leerlingen gaan 'standby' aan de ene kant van de baan staan,

ik aan de andere kant. *'Armen recht, benen recht, kont naar achteren en glijden maar'*, souffleer ik ten overvloede. Daar gaat ze. De klas houdt haar adem in en twee tellen later staat ze op de mat. Applaus klinkt op.

Ze heeft de hele les niet gelachen, maar nu breekt ineens een kleine glimlach door, haar duim gaat omhoog. Zoiets is er weer een stukje geluk aan haar leven toegevoegd.

Dit kon alleen gebeuren in een sfeer van vertrouwen, die we samen gecreëerd hebben. Ik heb dat ook zo benoemd in de klas. Zo werd het succes van Angela ook hun succes.

JE MOET ZE GOED KENNEN

Die sfeer van vertrouwen heeft ook te maken met je leerlingen goed kennen. En dan meer dan alleen een naam. Je hoeft niet op de hoogte te zijn van hun verkeringen, maar wel van hun beperkingen in hun gedrag en vaardigheden. Anders win je ze niet voor je. Een persoonlijke benadering is voor elke leerling belangrijk, maar voor deze leerlingen nog veel meer.

En humor. Heel veel ijs wordt gebroken met een grapje. Heel wat conflictjes met een lach. Als je die vaardigheden als leerkracht beheerst, ben je de man of vrouw. In de bbl/kbl-klassen is een vak leuk, als de leraar leuk is. De motivatie komt, voor een veel groter deel dan bij andere leerlingen, van jou als leerkracht. Daarom is bij ons op school de overgang van klas 2 naar 3 zo fnuikend voor dit proces. Leerlingen kiezen dan een sector in de bovenbouw. Komen in andere klassen met andere leraren, waardoor je het gevoel krijgt opnieuw te moeten beginnen. Iemand, die twee jaar goedwillend was, blijft nu op de bank zitten. Aanvankelijk ingetogen leerlingen gaan ineens stoer doen. Alles wat je in twee jaar hebt opgebouwd lijkt ineens verdwenen. Gelukkig keert het zich na een paar weken wel weer ten goede. Als er tenminste weer net zo'n sfeer van veiligheid ontstaat.

DUIDELIJKHEID EN STRAKKE OMLIJNING

Die duidelijkheid zit niet zozeer in een heldere instructie. Ook niet in een uitgebreide evaluatie. Zo leer ik door schade en schande. Want bbl/kbl-leerlingen zijn daar veel te ongedurig voor. Ze hebben te weinig zitvlees voor 'praatje, plaatje, daadje'. Vooral het praatje is ze al gauw te veel. Als je er niet onderuit kunt, combineer het dan gelijktijdig met het plaatje of daadje. Het zijn doeners. Op de bank zitten en luisteren naar een uitleg heeft weinig zin. De concentratie verslapt, ze gaan kletsen en aan elkaar zitten. In plaats van structuur geeft het chaos. Ervaring is de eerste ingang. Daarom draai ik de zaken nu vaak om. Ze gaan meteen aan het werk. In plaats van de gebruikelijke (uitgebreide) uitleg voor aanvang van de eerste les softbal (altijd in de zaal) kunnen leerlingen meteen een handschoen pakken. Ze liggen bij binnenkomst op de bank klaar. *'Pas er één, pak een bal en zoek een maatje. Probeer zo vaak mogelijk heen en weer te gooien, zonder dat de bal valt.'* Dat is de enige instructie, die ik geef, al moet ik die wel een paar keer herhalen, omdat niet iedereen tegelijk binnenkomt. Langs de tweetallen wandelend kan ik mijn commentaar over hoe ze moeten vangen en gooien, wel kwijt. Individueel en klassikaal. De uitdaging van de activiteit geeft de structuur

FOTO: HANS DIJKHOFF

Kijk eens wat wij verzonnen hebben

aan de les. De aandacht is veel groter dan toen ik vooraf instrueerde. Ik dwing me zelf om niet langer dan een halve minuut aan het woord te zijn. Soms controleert een leerling dat. Je staat versteld hoeveel je in dertig seconden kunt vertellen.

Die duidelijkheid zit ook in een strakke omlijning wat wel of niet mag. Zowel voor wat betreft de spelregels van de bewegingsopdrachten als de gedragsregels in les zelf. Bij een havo- of vwo-klas stel ik tijdens de volleyballes dat een bal best tegen het plafond mag komen, als de tegenpartij er maar geen last van heeft. De bbl/kbl-er heeft geen boodschap aan deze nuancing: *'Een bal tegen het plafond, wat is dat nou? Goed of fout?'* wil hij van mij weten. Een ander antwoord accepteert hij niet.

UITDAGING EN GERICHT OP EINDPRODUCT

De bbl/kbl-er hecht weinig waarde aan een methodische opbouw. Dat je langs verschillende trappen en stappen uiteindelijk bij de eindvorm terecht komt, ervaart hij als een omweg. Als ik de vier niveaus voor de lay-up bij basketbal laat zien, begint bijna iedereen bij niveau vier, de moeilijkste vorm. Bij het

saltospringen gaat het erom dat je rond komt en op je voeten landt. Hoe, dat doet er niet toe. Tenminste, zo lijkt de bbl/kbl-er te denken. Als ik als rechtgeaarde (turn)docent opmerkingen maak over hoger, sneller, eerder uitstrekken en stil blijven staan na de landing, zegt hij: *'Ik kom toch op mijn voeten terecht?'* En je hoort hem erbij denken: *'Wat is nou je probleem?'* Op een bewegingsvraag hoort een zo snel en simpel mogelijk bewegingsantwoord. Oog voor stileren heeft hij niet. Zomaar een oefenvormpje of een voorbereidende opdracht zijn hem een gruwel. Het moet betekenisvol zijn, ergens om gaan. Het over en weer gooien van de softbal gaat na vijf of tien minuten vervelen. Dan moet je meer uitdaging bieden. *'Probeer nou eens twintig keer over te gooien, zonder dat de bal valt, binnen een minuut.'* is zo'n uitdaging. Of je gaat 'inhaalsoftbal' met ze spelen. Overal moet dus een spelletje van gemaakt worden. Ook bij turnen en atletiek moet een tussenvorm zinvol zijn en uitdagend gemaakt worden. Ook dit geldt in het algemeen voor leerlingen, maar in het bijzonder voor deze groep. Want deze leerlingen stoppen gewoon met de opdracht. *'Saai! Geen zin in.'*, is dan hun commentaar.

KIESKEURIG EN UITEENLOPENDE INTERESSES

Je moet als lesgever in deze klassen dus behoorlijk creatief zijn. Om elke keer situaties aan te passen aan de snel veranderende omstandigheden. Zowel op het gebied van het bewegen als dat van het gedrag. En dan wordt er in de loop der tijden ook nog steeds meer verwacht van de leerkracht. Want met het stijgen der jaren worden bbl/kbl-leerlingen kieskeuriger. *'Er is sprake van verschraling in de bewegingslust en het restant aan gepassioneertheid richt zich op een klein gebied in de sport.'* schreef Gerrit van der Heide in de LO van maart 1999. En natuurlijk is dat kleine gebied voor elke leerling weer een ander gebied. Maak daar maar eens een voor iedereen aantrekkelijke les van. Een keuzeprogramma biedt daarin een oplossing. Dat kan binnen je les: je kunt op meerdere zaaldelen meerdere activiteiten aanbieden. Je kunt ook aan de roostermakers vragen een aantal van dit soort klassen parallel te roosteren en dan elke paar weken een keuzeprogramma aanbieden. Het vertrouwde klassenverband wordt daarmee doorbroken (en heeft dus consequenties voor de sfeer van veiligheid), maar je wint veel terug, doordat veel leerlingen voor wat betreft hun favoriete sportonderdeel op hun wenken bediend worden. Wij doen het op school wel eens in de vierde klassen en onze ervaring is dat de voordelen groter zijn dan de nadelen. In de loop der jaren ontstaat een ander probleem, dat moeilijker op te lossen is: de interessekloof tussen jongens en meisjes wordt groter. En in samengestelde groepen lijken vooral de meisjes daarvan het slachtoffer te worden. Bovengenoemde keuzeprogramma's lossen soms een deel van het probleem op, maar veel meisjes komen onvoldoende uit de verf, omdat de jongens te dominant zijn in de bewegingssituaties. Zou je terugkeren naar de oude situatie van aparte jongens- en meisjesgroepen, dan doe je, naast alle voordelen van de co-educatie, die (minderheid van) meisjes te kort, voor wie samen gymmen met jongens juist weer uitdagend, en dus leerzaam is. Creatief blijven dus.

Literatuur

'Het vmbo: een groot werelddeel met veel landschappen'.

Gerrit van der Heide, *Lichamelijke Opvoeding*, jaargang 87, maart 1999

'Het (i)vbo en de kleine spelen'. Gertjan van Dokkum,

Lichamelijke Opvoeding, jaargang 87, maart 1999.

Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, Gerie ten Brinke e.a. 2007.

Correspondentie: Breuk33@hotmail.com